

**«ВІЧНО ЧИТАЄМО ПРО ВІЙНУ З УСІХ БОКІВ». З ЛИСТІВ
ІВАНА БОБЕРСЬКОГО ДО ОЛЕКСАНДРА ТИСОВСЬКОГО**

Андрій Сова

доцент кафедри олімпійської освіти

Львівського державного університету фізичної культури, канд. іст. наук

Опубліковано три листи Івана Боберського до Олександра Тисовського, що розкривають як життєвий шлях цих двох видатних українських діячів, так і події української історії початку ХХ ст.

Ключові слова: *Іван Боберський, Олександр Тисовський, Всесокольський здвиг у Празі 1912 р., Легіон Українських січових стрільців.*

Three letters to Alexander Ivan Boberskyi to Oleksandr Tysovskyi that shed light as on the way of life of these two prominent Ukrainian figures, so as on the events of Ukrainian history of the early twentieth century are published.

Keywords: *Ivan Boberskyi, Oleksandr Tysovskyi, All Sokilske Demonstration in Prague in 1912, Legion of Ukrainian Sich Riflemen.*

Опубликованы три письма Ивана Боберского к Александру Тисовскому, которые раскрывают как жизненный путь этих двух выдающихся украинских деятелей, так и события украинской истории начала ХХ в.

Ключевые слова: *Иван Боберский, Александр Тисовский, Всесокольский сдвиг в Праге 1912 г., Легион Украинских сичевых стрельцов.*

У колі визначних українських діячів першої половини ХХ ст. є чимало постатей, які свої сили, талант і свідоме життя присвятили Україні. Яскравим прикладом цього є життєвий шлях педагога, журналіста, організатора, громадського, військового та державного діяча, теоретика, практика та фундатора у ділянці тіловиховання та спорту, розробника української спортивної та військової термінології, людини, яка стояла біля витоків багатьох громадських організацій, професора Івана Боберського [19-28].

Професор Іван Боберський підтримував контакти з багатьма українськими діячами на українських землях та за кордоном. Основним способом комунікації на той час було листування. Збереглася велика епістолярна спадщина професора Івана Боберського, незнана широкому загалу, яка ніколи не була предметом скрупульозного вивчення науковців. З усіх куточків світу, де професор Іван Боберський перебував з робочими поїздками, на відпочинку чи з інших причин, надсилав своїм друзям та знайомим коротенькі вісточки, як правило, на поштівках, деколи — й розлогі листи. З листування Івана Боберського сучасний читач може дізнатися про життя українців у Франції, США, Канаді, Словенії та інших країнах; про всеокільські зleti, Бойову Управу та Легіон Українських січових стрільців, Головну Українську Раду, Західно-Українську Народну Республіку; IV зимові Олімпійські ігри у Гарміш-Партенкірхені та Ігри XI Олімпіади в Берліні 1936 р., про англійських скаутів тощо.

Працюючи в Академічній гімназії у Львові впродовж 1901–1918 рр., професор Іван Боберський вишколив та об'єднав навколо себе учнів, які стали знаними фахівцями в ділянці тіловиховання і спорту, засновниками різних громадських організацій. Серед них був співзасновник «Пласту» Олександр Тисовський.

Влітку 1901 р. Іван Боберський, після однорічної праці у цісарсько-королівській гімназії у Дрогобичі [23], продовжив педагогічну діяльність у руській (українській) цісарсько-королівській Академічній гімназії у Львові, яка містилася у Народному домі на вулиці Театральній. Відповідне розпорядження з цього приводу 25 червня 1901 р. видало міністерство віровизнань і освіти Австро-Угорщини [5, с. 3; 31, с. 32]. Цей навчальний заклад був найдавнішою гімназією на українських землях з українською мовою викладання. Упродовж 1901–1918 рр. (з перервами у роки Першої світової війни) Іван Боберський — учитель, а з 1905 р. — професор Академічної гімназії [5, с. 3; 7, с. 5; 30, с. 49].

Знайомство вчителя Івана Боберського з учнем гімназії Олександром Тисовським відбулося у 1901/1902 н. р., коли останній навчався у VI-б класі [8, с. 44]. Згідно із затвердженою програмою, Іван Боберський навчав Олександра Тисовського німецької мови 4 години на тиждень упродовж трьох років: 1901/1902 н. р. — учня VI-б класу [5, с. 3; 12, с. 14], 1902/1903 н. р. — VII-б класу [9, с. 75; 13, с. 39], 1903/1904 н. р. — VIII-б класу [6, с. 37; 10, с. 75].

У 1903/1904 н. р. в Академічній гімназії відновлено уроки гімнастики (руханки) як «надобов'язкових» (за вибором). Оскільки Академічна гімназія розміщувалася в Народному Домі і не мала окремого приміщення для гімнастики, Іван Боберський погодив з керівництвом українського гімнастичного товариства «Сокіл» питання про вправління з учнями у його невеличкому приміщенні для гімнастичних занять (спочатку в будинку на вул. Підвальной, 7, від 1 вересня 1903 р. — до 5 листопада 1906 р. — на вул. Коперника, 9 [1, с. 199-201; 2, с. 9]). Олександр Тисовський, як учень VIII-б класу, у 1903/1904 н. р. під пильним наглядом вчителя Івана Боберського вправляв гімнастику 1 годину тижнево [14, с. 43]. Відомо, що гімназисти навчалися за програмою, яку уклав Іван Боберський. До неї входили серед іншого (прогульки (мандрівки) Львовом та околицями), різні види спорту, забави та ігри: «Зелізняця», «Вуж», «Млинський камінь», «Міст», «Шупак», «Верхом», «Жабка», «Рак», «Дрібушка», «Тачки», «Подай дальше», «Ходи за мною», «Яструб», «Через границю», «Третяк», «Кіт і миш» [14, с. 44]. Цей досвід знадобився Олександрові Тисовському у майбутньому, зокрема у створенні та розбудові організації «Пласт» у 1911–1930-х рр. [21].

У 1904 р. Олександр Тисовський закінчив Академічну гімназію у Львові. 22 червня 1904 р. він склав «іспит зрілості». В екзаменаційній комісії серед інших учителів був Іван Боберський. У «Свідоцтві зрілості» Олександра Тисовського зазначено: «Тисовський Александер уроджений дня 9 серпня 1886 р. у Львові в Галичині, греко-кат[олицької] віри, укінчивши I–II кл[аси] в ц[арсько] к[оролівській] II гімназії у Львові в рр. 1897–1898, а III–VIII кл[аси] в ц[арсько] к[оролівській] академічній гімназії у Львові в рр. 1899–1904, складав іспит зрілості перед підписаною комісією екзаменаційною в перший раз [...] в німецькій мові відзначаючий [...] в гімнастиці добрий [...]. Испитований відповів отже законним вимогам з відзначенем і одержує сим свідоцтво зрілості у правляюче его вписати ся на університет в характері слухача звичайного» [18, арк. 1 зв.-2].

Після закінчення Академічної гімназії Олександр Тисовський упродовж тривалого часу мав дружні стосунки з професором Іваном Боберським. Це проявилось у створенні «Пласту», консультаціях у написанні праці «Пласт (scouting for boys) в українських школах» тощо [21].

росіян (700 осіб), англійців, французів, американців та українців. 30 червня 1912 р. у святковому поході у Празі взяло участь 17 712 соколів в одностроях, 159 соколів на конях. Похід супроводжувало 8 оркестрів та 314 прапорів різних товариств. Українська делегація з прапором «Сокола-Батька» була у складі однієї чоти під проводом проф. Івана Боберського, д-ра Льонгіна Цегельського, д-ра Михайла Волошина та Степана Гайдучка. Крім них участь взяли: Микола Буфан, Антін Гап'як, Іван Гозияш, Олександр Гошовський, Володимир Гузар, Омелян Гузар, Осип Доманик, Іван Дудич, Михайло Зазуляк, Микола Кривецький, Євстах Михалевич, Людомир Огоновський, Олекса Павлюк, Іван Панич, Петро Пньовський, Олекса Пялинський, Мирон Федусевич, Софрон Ференцевич, Іван Чорний (всі зі Львова); Т. Гвоздецький із с. Нижня Липиця (тепер с. Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.), Гринь Чеховський з Надвірної; Юрій Боднар зі Свистільник (тепер с. Світанок Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.); Цельзий Збудовський, Лев Кубринович, Іван Мирон, Стефан Мишкевич, Володимир Янович (всі зі Станіслава (тепер м. Івано-Франківськ); Антін Гарасимів та Богдан Гарасимів зі Стрия; Теофіль Остап'юк з Тернополя; Адам Білас і Василь Гута з Трускавця; Василь Чорний зі Щирця та ін. На Здвиг також завітали українські громадські і політичні діячі з Наддніпрянщини, зокрема Микола Міхновський з Харкова, Іван Луценко з Одеси, Михайло Єремій та Григорій Мазуркевич з Києва [3; 4; 15; 17; 29].

Лист, датований 15 серпня 1914 р., розкриває атмосферу, в якій творилася українська військова формація — Легіон Українських січових стрільців. Член Бойової Управи УСС Іван Боберський докладно описав проблеми, які треба було негайно вирішувати (пошук фахівців, коштів, забезпечення вояків тощо), ситуацію у Львові влітку 1914 р. Іванові Боберському 14 серпня 1914 р. виповнився 41 рік, тому можна припустити, що цей лист був відповіддю на лист-привітання від Олександра Тисовського.

До речі, професор Іван Боберський написав листа на бланку, виданому з нагоди Шевченківського здвигу 1914 р. (Іван Боберський був співорганізатором та очільником здвигу), який відбувся у Львові 27-29 червня 1914 р. [27].

На першій сторінці листа є печатка із легендою: «тов[ариство] гімнастичне «СОКІЛ» у Львові». Таку печатку, з сухим тисненням, вкрай рідко використовували на документах сокільської організації.

Як правило, товариство «Сокіл-Батько» у Львові та осередки в Галичині використовували печатки, які залишали чорнильні відбитки [19].

Третя кореспонденція від Івана Боберського до Олександра Тисовського, коротенька за змістом, супроводжується притаманним професорові гумором. Поштівка з обох сторін завірена особистим штампом Івана Боберського, на якому подано зворотну адресу для листування. На штампі привертає увагу напис «Йоганн фон Боберський». Таке написання прізвища не випадкове, адже, згідно з дослідженнями сучасного генеалoga Ігоря Смутка та родинними архівами Боберських, Іван Боберський походив з давнього вйтівсько-князівського роду з с. Лопушанки Лехнової Липецької країни Самбірської економії. Перші письмові згадки про Боберських належать до XVI ст. [16].

Цей лист написаний на поштівці УСС, виданій у Відні, на якій зазначено: «Українські Січові Стрільці в Карпатах. Стежа вертає зо звідів. Січень 1915. Світлив Ю[ліян] Буцманюк».

Виявлені на сьогодні три листи Івана Боберського до Олександра Тисовського є, без сумніву, частиною цікавої та унікальної епістолярної спадщини. Вони проливають світло як на життєвий шлях цих двох видатних українських діячів, так і на чимало подій та явищ української історії початку XX ст.

В опублікованих листах збережено мову та правопис оригіналу.

Автор висловлює особливу подяку Діані Пельц, директору Центрального державного історичного архіву України у Львові, за сприяння у пошуку і копіюванні документів.

№ 1

Лист Івана Боберського до Олександра Тисовського

2 липня 1912 р.

Привіт з VI. Всеславянського здвигу в Празі шле Іван Боберський.

На адресному боці: *Haliž[уна]. Вис[око] Пов[ажаний] Пан Д-р Тисовський. Львів, ул[иця] 29 Листопада* ч[исло] 25. На лицевій стороні поштівки: 2/7.1912 Прага /Іван Боберський/.*

ЦДДА України у Львові. —
Ф. 410, оп. 1, спр. 55. — Арк. 11-11 зв.
Оригінал. Рукопис. Поштівка.

* Тепер вул. Є. Коновальця.

№ 2

Лист Івана Боберського до Олександра Тисовського

15 серпня 1914 р.

Львів

15.VIII.1914 Субота.

Домівка Української Боевої Управи.

Львів ул[иця] Мохнацького 12*

I. поверх.

11-та година в ночі.

Дорогий Пане Товаришу!

Ваш лист з над границі розрухав нас дещо мимо того, що вічно читаємо про війну з усіх боків. Тепер тут всі заняті Українськими Січовими Стрільцями. Але вожда годі роздобути. Радник [Теодор] Рожанковський є дуже на місці чоловік, але дещо песиміст і як [Клим] Гутковський каже за дуже «прокуратор», який всіх оскаржує. п. [Дмитро] Катамай все внески ставить, п. [Кость] Бірецький про все хоче знати, [Степан] Шухевич з всього глузує, [Володимир] Темницький — соціал-демократ довго говорить, я всіх нуджу, щоби не їздили на боки як непідковані сани в затоки. п. [Костянтина] Малицька з ніким не сварить ся, але все робить, що до червоного хреста треба і варить їсти, гуртує жіноцтво. [Євген] Озаркевич потить ся**, що зробити з хірургією, бо її не знає, але власне для того про ню говорить, бо курси про санітетів*** мусить мати. Патріоти зачинають слати по дві корони на Боевий Фонд, Лесь Кульчицький дав навіть 10 корон, а Крисько Олександр з Винник прислав навіть 100 корон. Патріоти декотрі думають, як би то їхати зі Львова, як москаль надійде, — бо поки що надходять лише кацапи**** цілими гурмами зі скованими руками. Тепер нам вожда треба, отже пішемо за [Михайлом] Галушинським, але він не рухає ся з Золочева так само як Ви з Nopolokontz, хочай ми за Вами писали. Власть військова відповіла, що она не знає, де Ви є, значить знаменито орієнтує ся, як її оборонці розміщені. [Михайло] Галушинський не обзиває ся, хоть є в Золочеві на двірці на варті. Власне написав я до него лист, щоби відповів — як не схоче [Михайло] Галушинський, то може прийме

* Тепер вул. М. Драгоманова.

** Клопочеться.

*** Санітарів.

**** Москвофіли.

«честь» Др [Михайло] Волошин, як не він то може посол [Тимотей] Старух, як не той, то може Клим Гутковський. Люди не дуже пхають ся, бо вправді Австрія дає право комбатантів, але москаля се не обходить і «вожда» Українських Січових Стрільців повісять на спеціально* високій вербі.

Гроший дрібних нема на лік. Щоби дістати в руки 20 сотиків треба хиба платити 20 корон, бо тепер кождий має 20 корон. З того видимо що всі дрібняки взяла армія до кантин**, а нам лишила паперове дрантя. Маю завтра виплатити Löhnung*** нашій армії у Львові, яка виносить щось 293 мужа і маю 1 000 корон — банкнот — котрий задумую подерти на кусні, бо не маю єго де змінати. Представте собі, що я став скарбником Української Боевої Управи «УБУ» і маю честь з [Дмитром] Катамаєм сварити ся, а [Кирило] Трильовський не хотів мене прийняти до Боевої Управи аж [Льонгин] Цегельський на «Головній Укр[аїнській] Раді» зробив страшенну бучу. Триль[овський Кирило] тоді розшав як тур, і вибештав**** мене за всі часи, що я понизив Січовий Союз^{5*} в «Ділі» і в «Вістях з Запорожа»^{6*} що я є «Макіявель» і «Єзуїт». Ся буча тревала щось дві години і в кінці мене вкинули в Боеву Управу, Триль[овський Кирило] з'їв знов якогось сира і зараз на другий день основно захорував і хорий вже від 8 днів. Що то буде як виздоровіє. Прийде втікати зі Львова до москаля на границю. — п. Дума щось еще пише до Америки до 20/8, Дидик ходить до мене до Боевої Управи здавати рапорт але то малоінтелігентний чоловік, а пише як анальфabet. Микола Левицький впрошував ся якось з війська і урядус. Марко Белзецький на площі нічо не робить. Мене на цитаделі в ночі колисьту затримали хто я є. Якийсь жидок, який не хотів вірити, що я так пізно йду з каварні. Видно якась провінция. Вахкоманданта не було — десь певно спав, чи що, жовніри здурніли і не знали, що зі мною зробити. Я був в циліндрі, біла камізелька! Вкінці мовю: «Ну що робите рейвах, нехай котрийсь відведе мене домів і буде знав, що я тут свій і близько мешкаю». Один жовнір пішов зі мною і по дорозі відкрило ся, що я «Сокіл-Батько»^{7*},

* Особливо.

** Військова їдальня або пивна.

*** Зарплату.

**** Висварив.

^{5*} Керівний орган українських товариств «Січ» у Галичині у 1912–1914 рр.

^{6*} Український сокільський часопис, який виходив друком у Львові упродовж 1910–1914 рр.

^{7*} Від 1908 до 1918 рр. Іван Боберський був головою українського гімнастичного товариства «Сокіл-Батько» у Львові.

8. Клясифікація учеників за другий піврік р. шк. 1901/1902 // Звіт дирекції ц. к. гімназії у Львові за шкільний рік 1901/1902. — Львів : накладом наукового фонду, 1902. — С. 40-45.
9. Клясифікація учеників за другий піврік року шк. 1902/1903 // Звіт дирекції ц. к. гімназії у Львові за шкільний рік 1902/1903. — Львів : накладом наукового фонду, 1903. — С. 70-75.
10. Клясифікація учеників за другий піврік року шк. 1903/1904 // Звіт дирекції ц. к. гімназії у Львові за шкільний рік 1903/1904. — Львів : накладом наукового фонду, 1904. — С. 70-76.
11. Листи Баранського, Баркасса фон Едле, Бачинського М., Білика Н., Боберського І. // ЦДІА України у Львові. — Ф. 410 («Тисовський Олександр, професор біології, педагог, письменник, засновник «Пласту», суспільно-політичний діяч, 1886–1968 рр.»), оп. 1, спр. 55. — 13 арк.
12. Плян науки // Звіт дирекції ц. к. гімназії у Львові за шкільний рік 1901/1902. — Львів : накладом наукового фонду, 1902. — С. 5-22.
13. Плян науки // Звіт дирекції ц. к. гімназії у Львові за шкільний рік 1902/1903. — Львів : накладом наукового фонду, 1903. — С. 38-41.
14. Плян науки // Звіт дирекції ц. к. гімназії у Львові за шкільний рік 1903/1904. — Львів : накладом наукового фонду, 1904. — С. 40-44.
15. По здвизі в Празі // Вісти з Запорожа : часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожарних товариств (Львів). — 1912. — 31 лип. (чис. 71). — С. 1-2.
16. Приватний архів Лесі Чабан (м. Львів).
17. Приватний архів Степана Гайдучка (м. Львів).
18. Свідoctво зрілости Александра Тисовського // ЦДІА України у Львові. — Ф. 410 (Тисовський Олександр, професор біології, педагог, письменник, засновник «Пласту», суспільно-політичний діяч, 1886–1968 рр.), оп. 1, спр. 88. — Арк. 1-2 зв.
19. *Сова А.* Актуальні питання вивчення печаток українських організацій «Сокіл», «Січ», «Пласт» і «Луг» у Галичині (кінець ХІХ ст. — 1939 р.) / *А. Сова* // Сфрагістичний щорічник / НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; Ін-т спеціальних історичних дисциплін Музею Шереметьєвих. — Київ, 2011. — Вип. І. — С. 402-427.
20. *Сова А.* Військово-політична діяльність Івана Боберського в роки Першої світової війни / *А. Сова* // Гуманітарні дисципліни у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів : [зб. наук. ст.]. — Львів : ПП Сорока Т. Б., 2014. — Вип. 4. — С. 90-100.
21. *Сова А.* Внесок Івана Боберського у становлення організації «Пласт» / *А. Сова* // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету : зб. наук. праць. — Львів, 2014. — Вип. 15. — С. 85-95.

22. *Сова А.* Іван Боберський: біля джерел української тіловиховної і спортової традиції / *А. Сова, Я. Тимчак* // Вісник НТШ : інформ. вид. Світової ради Наукових товариств ім. Шевченка. — Львів, 2016. — Чис. 55 (весна–літо). — С. 61-64.
23. *Сова А.* Іван Боберський — учитель гімназії в Дрогобичі / *А. Сова* // Історичні пам'ятки Галичини : матеріали VI краєзн. конф., Львів, 4 берез. 2016 р. — Львів, 2016. — С. 192-197.
24. *Сова А.* Іван Боберський: формування української тіловиховної традиції в Академічній гімназії у Львові в першій чверті ХХ століття / *А. Сова, Я. Тимчак* // Новітня доба / [відп. ред. *Гор Соляр*] ; НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. — Львів, 2014. — Вип. 2. — С. 16-26.
25. *Сова А.* Професор Іван Боберський: життя, присвячене Україні (з нагоди 140-ліття від дня народження) / *А. Сова* // Пластовий шлях : журнал пластової думки та інформації (Львів). — 2013. — Чис. 3-4 (175-176). — С. 56-58.
26. *Сова А.* Український спортовий кружок у Львові: сфрагістичний аспект / *А. Сова* // Знак : вісник Українського геральдичного товариства (Львів). — 2016. — Верес. (чис. 70). — С. 4-5.
27. *Сова А.* Шевченківський Здвиг 28 червня 1914 року у Львові / *А. Сова, Я. Тимчак* // Пластовий шлях : журнал пластової думки та інформації (Львів). — 2014. — Чис. 3 (179). — С. 52-55.
28. *Сова А. О.* Діяльність Івана Боберського в Українській Бойовій Управі в роки Першої світової війни / *А. О. Сова* // Перша світова війна у військово-історичному вимірі (до 100-річчя події) : збірка матеріалів Міжнар. наук. форуму 26-28 червня 2014 р. — Львів : АСВ, 2014. — С. 47-50.
29. Чи варто було їхати до Праги? // Вісти з Запорожжя : часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожарних товариств (Львів). — 1912. — 31 лип. (чис. 71). — С. 2-4.
30. Spis nauczycieli szkół średnich w Galicyi oraz polskiego gimnazjum w Cieszynie na podstawie nadesłanych tabel konskrypcyjnych / ułożył *Henryk Kopia*. — Lwów : nakładem tow-wa nauczycieli szkół wyższych, 1909. — 167 s.
31. Sprawozdanie dyrekcji c. k. wyższego gimnazjum w Drohobyczu za rok szkolny 1902. — Drohobycz : nakładem funduszu szkolnego, 1902. — 79 s.